

KNJIŽNICA FAKULTETE ZA ARHITEKTURO

K č
ARHITEKT
1952
71/72

7

300000619,7

COBISS

ARHITEKT

Revija za arhitekturo, urbanizem in uporabno umetnost / Yugoslav Magazine for Architecture, Town & Country Planning and Applied Arts

LJUBLJANA - JUGOSLAVIJA

GLASILO
D. A. S.
LJUBLJANA

NOVEMBER
DECEMBER
1952
7

Za nekatera mesta na Slovenskem je značilen položaj na pomolu v okljuki reke. Takšno je tudi Novo mesto s svojo terenu prilagojeno urbanistično strukturo, s prostranim lijakastim trgom in arhitekturno dominantno na temenu pomola, ki odločilno sodeluje v mestnem obrisu. For many towns in Slovenia their situation on the natural jetties in the river windings turns to be characteristic. Such is the case with Novo mesto. The town has an urbanistical structure accommodate to the tract of land, with a broad main square in the form of a funnel and with an architectural emphasis on the vertex of the natural jetty, which is collaborating exquisitely with the outline of the town.

VPRAŠANJE REGENERACIJE SLOVENSКИH MEST

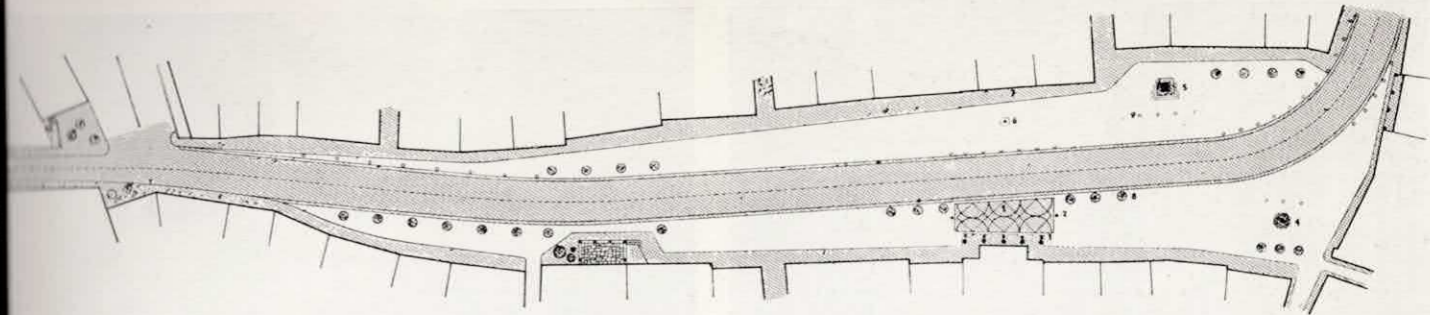
Marjan Mušič

V zvezi z regulacijskimi načrti, ki na osnovi analize posebnih ekonomskih, socioloških, tehničnih in drugih problemov arhitektonsko oblikujejo načrtni razvoj naših mest, pripada zelo važno mesto regeneraciji obstoječih naselij. Do malega vsa mesta na Slovenskem so zgodovinske tvorbe in so kot takšna nastajala in se razvijala v povsem drugačnih pogojih, kakršni so danes. Zato je razumljivo, da v marsičem ne odgovarjajo več sodobnim, kaj šele bodočim potrebam, še manj pa se morejo takšna, kakršna so, s pridom vključiti v načrtni razvoj naših mest.

Zato je razumljivo, da se moramo poglobiti v vprašanja regeneracije naših mest, če nočemo, da bo življenje v njih hiral in bo hromel s tem tudi zdravi načrtni razvoj. Daleč smo od mnenj, ki so se pojavljala marsikod v prvih letih po osvoboditvi, češ da je treba izvesti kirurško asanacijo in stara mestna jedra v celoti ali delno porušiti; daleč tudi od ozkosrčnih pogledov, da je potrebno vse tako kot je ohraniti in obravnavati mesta le

konservatorsko. V polni meri se zavedamo, da so historična mesta izvršila in še vrše ogromno nalogo ter da morajo pri pomanjkanju novih mestnih predelov prevzeti še mnogo večjo obremenitev, ki so jo kdajkoli prej imela. Povečal in kompliciral se je promet v njih, povečala se je gostota prebivalstva in kriza, ki traja vsaj že pol stoletja, je dosegla svoj vrhunec. Pa tudi ko bodo zgrajeni novi mestni predeli in bo prometno ožilje izvedeno primerno sodobnim potrebam, bo regenerirano staro mestno jedro obdržalo svojo upravičenost do obstoja in bo postalo dragocena organska sestavina nove, načrtno, racionalne mestne tvorbe.

Problemi regeneracije so kompleksni. Nanašajo se na često zelo zamotano rešitev prometa, na gradbeno in komunalno-tehnično ter na sanitarno sanacijo, na funkcionalno preoblikovanje historičnih področij in končno na občutljivo vprašanje spomeniškega varstva v najširšem in najglobljem pomenu besede, ki zahteva obsežno znanje, zrel odnos, mnogo obzirnosti in prožnosti. Sele

Ureditvi trgov je problem nakazan v organski združitvi dragocenih arhitektonskih značilnosti z dopolnitvami, ki jih narekujejo nove življenjske potrebe. (Ureditev glavnega trga v Novem mestu, arh. Marjan Mušič) / During the regulation of the main square the problem consisted of the organic unity of valuable architectural characteristics with the supplements, imposed by new living conditions. (The regulation of the main square at Novo mesto, by Marjan Mušič, architect)

Utrak pred MLO, 2. drogova za zastavo, 3 herme, 4 fontana, 5 spomenik NOB, 6 spominski steber, 7 pločnik iz prodca, 8 drevesa, 9 konfini

ko je vsa ta analiza skrbno dovršena in zelo otipljivo prikazana, pristopi arhitekt-urbanist h kreaciji lepотно oblikovane sinteze.

Ker poznam naše urbanistične probleme, kakor se v vsej splošnosti in posebnostih javljajo na terenu vsepovsod, zato naj mi bo dovoljeno, da se nekoliko dlje pomudim pri problemih naših mest in da opozorim na nekatere dragocene značilnosti, ki ostajajo čestokrat prikrite, dasi se zaradi njih naša mesta po vsej pravici uvrščajo tudi med največje pokrajinske spomenike. V naših historičnih mestih je nešteto sočnih pobud, ki so kljub patini žive v kompoziciji in prožne v prilagoditvi novemu življenjskemu utripu.

Slovenska mesta zavzemajo v sklopu ostalih jugoslovanskih mest poseben položaj. Nastajala so v zadnjih stoletjih srednjega veka, v razdobju od 12. do 15. stoletja, ko je bila v naši sosesčini že izoblikovana zasnova srednjeveškega urbanističnega sistema. Pogojena z vznikom meščanstva pripadajo sicer po svojih splošnih karakteristikah v srednjeveško urbanistično področje Srednje Evrope, po svojih naselbinsko krajinskih posebnostih, plastični grupaciji in svojevrstni razvojni rasti pa odkrivajo posebne vrednote, ki so zorele na živih tleh narodove ustvarjalnosti. Pogoji, ki so sodelovali pri njihovi zasnovi, so splošni in tipični; vendar ima vsaktero naše mesto svojstven značaj tako v talni zasnovi s prilagoditvijo raznoličnim prirodnim danostim kakor tudi v svojem živem arhitekturnem izrazu, izoblikovanem med zanimivim, krajevno različno pogojenim razvojem.

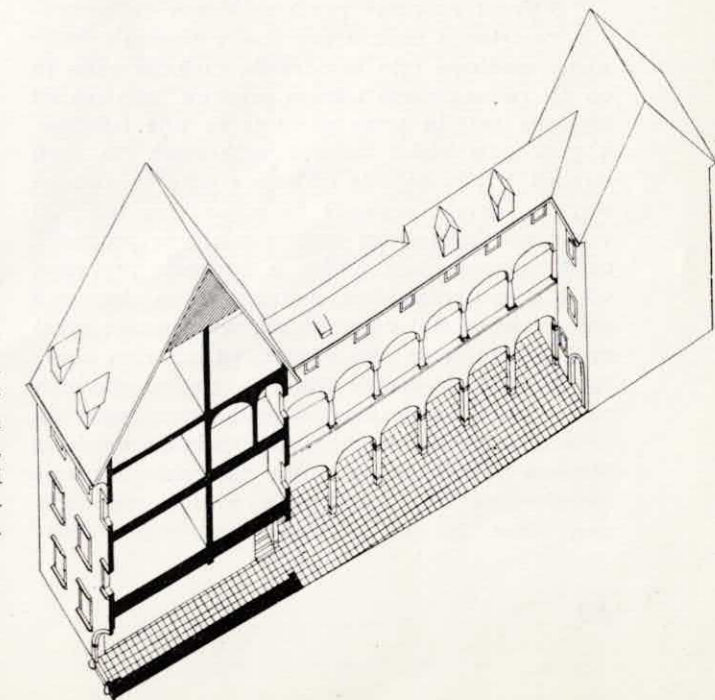
Mesto je živ organizem, ki raste, se krepi in pogloblja svoj lepотно izraz vzporedno z materialnimi pogoji v njegovi razvojni rasti, sprejema vplive in jih na svojski način vrašča v mestni sestav.

Po urbanistični zasnovi delimo naša mesta v planimetrično regularna in planimetrično iregularna mesta; med tema dvema skrajnostima pa je nešteto variacij, ki jih določa podreditev k naravnim in arhitektonskim dominantam. Planimetrično regularna so mesta, pri katerih je regularnost njihove zasnove posledica zakonitosti in načrtnega posega; ne glede na dani teren; nasprotno pa je pri planimetrično neregularnih mestih vzrok neregularnosti iskati v vraščenosti naselja, v zavestni naslonitvi na teren ali v podreditvi arhitektonskim dominantam. Med naravnimi dominantami zavzemajo v sklopu naših mest pose-

ben položaj reke in pomoli, ki so vplivali na zasnovo obrežnega mesta, mesta ob mostišču in mesta na pomolu pogostoma v okljuki reke. Med arhitektonskimi dominantami so odločilne ulice in trgi, ki so vplivali na zasnovo uličnega in tržnega mesta, ter v podrejeni vlogi cerkve in gradovi, ki so drugod na zapadu v izrazitih fevdalnih pogojih dovedli do zasnove cerkvenega ali grajskega mesta. Neregularnost naših mest je posledica prilagoditve na razgibani teren, k naravnim omejitvam, ki jih podaja brežina reke, plastnica terena, potek obzidja itd.

V zasnovi mesta ima važno vlogo parcela in stanovanjska hiša, ki sta s svojim racionalnim pravokotnim obrisom v nizu enakih elementov povzročili težnjo po regularni zasnovi ulične mreže in posameznih insul; zato je temeljito poglobljanje v zasnovo vsakterega mesta nemogoče brez poznanja elementa stanovanjske hiše.

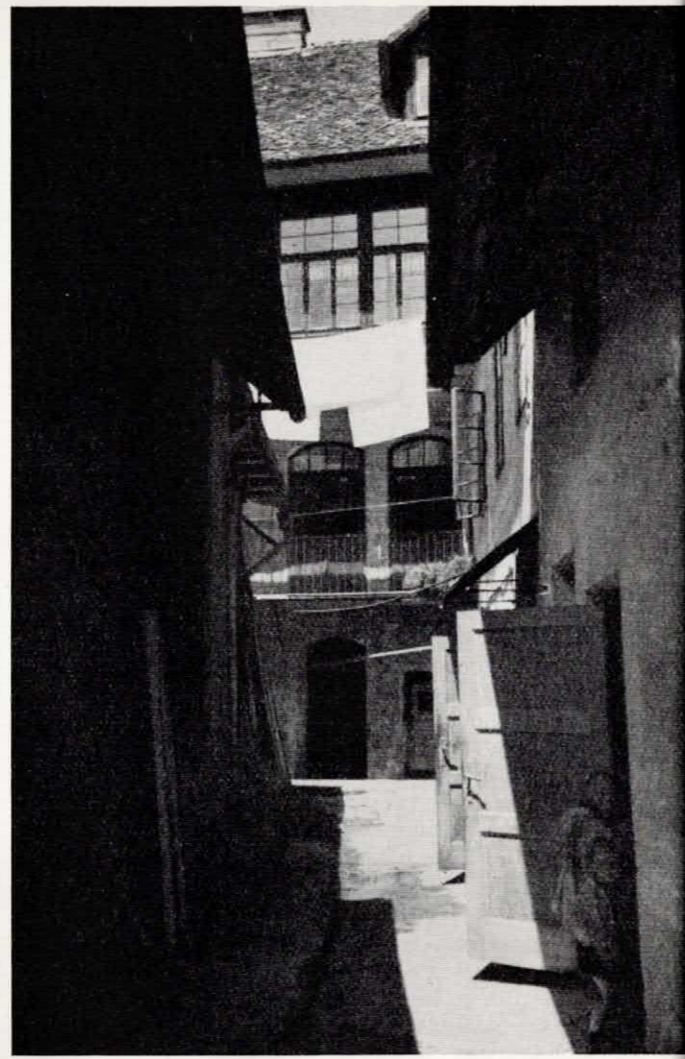
Značilni ustroj meščanske hiše na pravokotni ozki in globoki srednjeveški parceli z uvozom oziroma vhodom ob strani in z odprtim atrijem na sredini; povezavo med obuličnim in začelnim traktom posreduje odprt arkadni hodnik. (Hiša št. 9 v Križevniški ulici v Ljubljani) / A remarkable structure of a middle-classes' house on a primitively narrow and deep Middle-Ages' tract of land with the entrance resp. gateway on the side and open atrium in the midst; the connection between the face-division and the back-part offers an open arcade. (House Nr. 9 in the Križevniška lane at Ljubljana)

Kakor so se v zadnjih 50 letih bistveno poslabšali stanovanjski pogoji s pretiranim dvigom donosnosti, enako je tudi izgled starih mestnih predelov prepila samovoljna težnja po donosnosti in konkurenci, ki se je odvijala v kričavih reklamah in kramarskem obravnavanju pročelij. (Pogled na Mestni trg v Ljubljani) / During the last 50 years the dwelling standards have deteriorated through the excessive raise of profitableness. In the same time the wilful grasping at profits and concurrence also have cried down the sight of old town's quarters. This striving expressed itself by penetrating advertisements and

Stalnost naselitve prvih meščanov je povzročila parcelacijo mestne površine v obsegu tržišča; njene gradbene črte je odredila funkcija ceste in ob nji razporejenega tržnega prostora. Izhojene ali izvožene poti in tržne površine so bile odločilne v prvi urbanistični zasnovi naših mest. Na obeh straneh tržišča so bile oddeljene ozke in globoke stavbne parcele, segajoče do sekundarne ulice, ki v svojem vzporednem poteku z glavno prometno cesto razbremenuje tržišče, a istočasno prevzema vlogo gospodarske ulice, h kateri težijo ekonomiji namenjeni objekti v začetju stavbnih parcel; zakaj prvi meščan je še zelo odvisen od agrarnih površin, ki obdajajo mesto. Ožina in globina stavbnih parcel je bila pogojena v gosti aglomeraciji po svoji razsežnosti omejenega naselitvenega prostora. Stavbna parcela pa je nujno vplivala na ustroj srednjeveške hiše tako glede njenega razmerja med širino in globino kakor tudi zaradi med-

Pogled v neustrezno stanje stanovanjskih predelov v starem mestnem jedru, kjer je neodločljiva široko zasnovana asanacija sluma. (St. Peter's bank at Ljubljana) / A view on dilapidated dwelling houses in the old town's center, where a broadly minded assanation slums is urgently needed. (St. Peter's bank at Ljubljana)

Foto F. Ivanš

through the shop-keeperish treatment of the facades. (A view on the town's square at Ljubljana)

Foto I. Kališ

sebojne naslonitve parcel v strnjeni vrsti, s čimer sta za nujno osvetlitev in zračenje odpadli obe podolžni stranici in se je hiša odpirala le na obeh čelnih stranicah. Z namestitvijo osrednjega dvorišča tik za uličnim traktom so bile odstranjene vse te nepravilne in so bile hkrati postavljene trdne kompozicijske osnove, ki so v mestnem razvoju preživele stoletja in so tudi v današnjem sestavu mesta do malega ohranjene.

Prvotne strehe predbaročnih mestnih hiš so imele zatrepe obrnjene k cesti in so slemena potekala pravokotno na gradbeno črto. Baročna preosnova naših mest, ki je potekala vzporedno z družbeno, je z velikim zamahom posegla v sliko do tedaj povsem ohranjenega srednjeveškega mesta. Bogatemu baročnemu meščanu je postala srednjeveška parcelacija pretresna, zato je združil po več parcel v celoto in je dal dotlej samostojnim hišam videz enotne arhitekturne kompozicije; vendar vsepovsod trdoživo prosejajo skozi njo prvotne

parcele in arhitekturna struktura posameznih hiš. V ritmu oken, predvsem pa v notranjem ustroju je ostala živa srednjeveška dediščina, ki je v sožitju z barokom ustvarila edinstveno kompozicijo raščene arhitekture. Z baročno združitvijo hiš je bila nujno preoblikovana tudi streha, ki vnaša s svojim slemenom, odslej potekajočim vzporedno z gradbeno črto, v mestno sliko razloženo, mirno učinkujočo horizontalo, ki je zamenjala poprejšnje ritmične poskoke zatrepov.

Kakor koli že je bila velikopotezna barokizacija mestnih arhitektur, v urbanističnem konceptu ni nikjer zapustila vidnejše sledi; ostala je prvotna mestna struktura s srednjeveškimi ulicami, trgi in strnjnimi vrstami hiš. Baroku sledeči rokoko, pa empire in bidermajer so v primeri z njim zapustili le zelo rahle sledove, ki so se v večini primerov omejili na obrtniški detalj, ne da bi posegli globlje v preoblikovanje barokiziranega srednjeveškega mestnega jedra. Tudi klasicizem, ki je zaključil historični razvoj, se je prav tako le v posameznih primerih uveljavil s posegom v zunanjo arhitekturo in v umetno obrtni detalj.

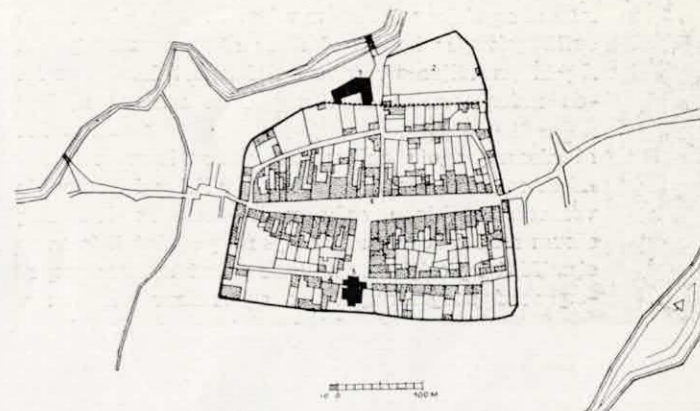
Sledeč razvoju mesta smo dospeli končno do usodne dobe, ki jo je utemeljil razmah kapitalizma in so se naša mesta pričela v osnovah spreminjati. Preden pa nadaljujemo z analizo te dobe, se moramo za trenutek povrniti k izhodišču mestnega razvoja in podati še nekatere sestavine naših mest.

Doslej smo se razgledovali po značilnostih položaja naših mest, po obvezni cesti s tržiščem, po stavbni parcelaciji in smo med razpravljanjem nakazali razvoj hiše v njeni preobrazbi vse do našega stoletja. V strnjnosti mestnih hiš smo spoznali eno izmed značilnosti mestnega naselja; obravnavali smo osnovno strukturo mestnega jedra in smo se pri tem omejili zgolj na osrednjo partijo s trgom. Živahnemu dotoku novih meščanov ni zadoščala le zazidava osrednje partije, segla je globlje poprek mestne površine in je oblikovala zaključen urbanistični sistem z mrežo ulic in manjših trgov ter s posameznimi gradbenimi okolišji, ki so bili pogojeni v družbeni in obrtni diferenciaciji. Na ravnih mestnih tleh si je ta sistem izbral bolj ali manj regularno razporedbo ulične mreže; drugače pa je bilo tam, kjer je razgibana konfiguracija tal strmin nezogibno dovedla do navidezno iregularne zasnove, ki pa je v svoji prilagodljivosti k terenu, k vodotoku ali obrisu pobočja oblikovala individualne posebnosti v ustroju naših mest, ne da bi pri tem zastrla splošne zakonitosti srednjeveške urbanistične strukture.

Preostane še, da si predočimo dalekosežne spremembe, ki jih je vnesla v mestni razvoj poslednja doba, vključujoča 2. pol. 19. st. vse do osvoboditve. Stara mestna lupina je bila v sklopu obzidja prebita, mesto se je nenačrtno razlilo vzdolž vpadnih cest k novim proizvodnim in prometnim središčem. Pa tudi staro mestno jedro je postalo prizorišče živahne gradbene, v prvi vrsti adaptacijske dejavnosti. Zaradi nove cestne vsebine, ki so jo izzvala nova prometna sredstva, se je pričela spreminjati tudi prastara ulična mreža. Stari mestni trg je postal del tranzitne ceste, v nekaterih primerih je novi most ostro posegel v arhitekturni sestav trga in ga je prizadel na najboljčutljivejšem mestu. Zaostiril se je konflikt med zahtevami neovirano po-

Plastična izoblikovanost je osnovana na srednjeveškem mestnem ustroju. Dobro je razvidna magistrala s trgom, močan motiv dajejo hiše v strnjni vrsti in arhitekturne dominante. Značilen in lep je plasman mesta v pokrajini, ki se ni nenačrtno razvijalo iz starega jedra v neposredno okolje. (Pogled na Slovenj Gradec) / The plastical performance is established on the Middle-Ages' structure of the town. The main street with the square is well evident and the buildings in dense ranks as well as the architectural emphases offer strong motives. The placing of the town in the country is noteworthy and handsome. The town developed itself with planning out of an ancient kernel into the immediate environs. (A view on Slovenj Gradec)

V regularni zasnovi Slovenjega Gradca so v največji meri podane vse značilnosti srednjeveškega urbanizma / In the regular scheme of Slovenj Gradec all the remarkablenesses of the Town planning of the Middle Ages are contained to the greatest amount

tekajočega prometa, posebno tranzitnega in med strukturo mesta, ki se je oblikovala na povsem drugačnih premisah. Povečana gostota prebivalstva (do 600 prebivalcev na ha) je izzvala spremembo hišnega ustroja. Prvotne hiše meščanov so se spreminjale v najemniške hiše z najslabšimi stanovanjskimi pogoji s temačnimi in vlažnimi prostori; celo po kleteh in drvarnicah ter v arkadnih hodnikih so bila prirejena več ko zasilna stanovanja. Liberalistično gospodarstvo se ni zadovoljilo z malimi delavnicami in trgovinami, prebijalo je dotlej nedotaknjene trdne zidove pročelij, dozidavalo je nove obratne prostore preko osrednjega dvorišča v globini parcele in spreminjalo prvotne meščanske hiše v obrtno industrijske in trgovske poslovalnice.

Takšno je torej stanje, ki nas je zateklo po osvoboditvi. Tu, na tem mestu je začetek regenerativnih posegov. Brezupen bi bil vsak poskus, če se ne bi medtem pojavila odločilna sprememba, ki daje zagotovilo, da se bodo mogle uveljaviti na realnih osnovah temelječe reforme. Po novih regu-

Vsaktero mesto ima več pročelij, toda čisto en sam odločujoči pogled. Ptuj je najobčutljivejši z vodne strani in je k sreči ostal do danes v glavnem neprizadet / Every town has many faces, but only one decisive view. Ptuj is sensitive mostly from the waterside and remains until nowadays fortunately untouched

Foto M. Pfajf

Drugače je to pri pogledu na Maribor, ki izgubil s posegom novega mostu in z novimi stavbami v osrčju glavnega trga svojo umirjeno silhueto / There is quite an other thing in Maribor. The view on Maribor has lost peaceful outline through the intervention of the new bridge and through newly constructed buildings in the center of the great square

Foto M. Pfajf

lacijskih načrtih bodo, kakor kaže, osvobodjena stara mestna jedra; težišče novega mestnega razvoja se prelaga na okolna področja, tja se prelaga tudi prometna napetost, ki se je doslej dušila na historični prometni mreži starega jedra. Regeneracija, nujna posledica družbenih sprememb, mora biti osnovana na zmanjšanju gostote prebivalstva, na delnem preoblikovanju funkcije starih mestnih predelov, na pravilno rešenem tranzitnem prometu in na vsesplošni asanaciji. V tem sklopu pa pripada važno mesto urbanistični konservaciji in restavraciji, ki pa s prejšnjimi nista v nasprotju, ampak se celo koristno dopolnjujeta. Šele na tej osnovi se je mogoče lotiti arhitektonskega oblikovanja obstoječega mesta, ki zahteva svojevrstno pažnjo in podroben študij. Načrt za regeneracijo historičnega mesta pa je mogoče pravilno zasnovati le v okviru planskega razvoja. Najprej mora biti izdelan okvirni regulacijski načrt in zatem z njim v zvezi podrobni regeneracijski načrt starega mestnega jedra.

Urbanistična zaščita je torej do neke mere istovetna z asanacijo, ki rešuje hkrati trojni problem, medsebojno najtesneje vskladen: socialni, higienski in lepotni. Vsakteri od teh problemov zahteva, da se predhodno temeljito prouče prvotno stanje, mestne značilnosti in lepote vrednote. Zakaj z asanacijo bo nujno potrebno odstranjevati neustrezno novo, a istočasno odkrivati zastrto in zmaličeno dediščino stilno krepkih dob ter jo ubrano dopolnjevati z vsem, kar tirjajo nove potrebe.

Arhitektonsko oblikovanje starega mesta mora obravnavati cel kompleks problemov, pri čemer se je treba tenkočutno lotiti njihove rešitve, zakaj vsako mesto ima svojstvene značilnosti, kot smo spoznali v uvodu, izoblikovane na splošnih, tipičnih osnovah. Na nekatere od njih bi rad opozoril.

1. *Mesto v pokrajini.* Glede na krajevne pogoje ima vsaktero mesto poseben značaj, ki je podan v talnem načrtu, neposredno pa ga doživimo v njegovi silhueti. Mesto ima več pročelij, toda v večini primerov le en sam pogled. Maribor, Ptuj, Celje, Kranj, Novo mesto, da navedem le najznačilnejše izmed njih, imajo svoj kristalni pogled iz nasprotnega brega reke, iznad katere se v organični rasti dviga mestni obris. V njem dojameš urbanistično misel, še preden si se seznanil z detajlom. Zato je pogrešno, če vežemo zaščito mesta zgolj na obseg njegovega obzidja ter dopuščamo, da se izven njega lahko svobodno ukrepa brez kakršnihkoli zaščitnih omejitev. Enako kot na mesto samo se mora zaščita nanašati tudi na najznačilnejši pogled, ki ne sme biti zastrt ali celo moten z novimi mestnimi predeli. Na enak način rušijo silhueto tudi v merilu nesorazmerno grajeni objekti na samem mestnem obrobju ali celo v njegovi notranjosti.

2. *Ulična mreža.* S tem da se je z novim planskim razvojem osvobodila historična mestna mreža tranzitnega, hitrega in težkega prometa, je odpadla potreba bistvenih sprememb v njeni strukturi. Odslej ne bo več motil zavoj niti ne ozko grlo; utemeljene so pa vsekakor korekture, kjer so neobhodno potrebne, zakaj nikoli ne smemo pozabiti, da je mesto živ organizem, ki med razvojem občutljivo reagira na nove pojave v življenjski funkciji.

3. *Mestni trgi.* V nezazidani mestni površini zavzemajo trgi gotovo najvidnejše mesto. Po svoji razmestitvi, obliki in razsežnosti ter končno po svoji historični vlogi spadajo med najzanimivejše in najzgovornejše urbanistične sestavine. Njim na čelu stoji glavni trg, ki je najtesneje vezan na glavno prometno smer. Podoben je atriju, okrog katerega so razvrščeni vhodi v poedine hiše, ki ga prostorsko omejujejo in podkrepljujejo vtis dvorane s pogledom v odprto nebo. Na njem so do podrobnosti odrejene prometne smeri in tržna površina, prav tako pa tudi od njih osvobodjena površina s plastičnim poudarkom fontane ali znamenja. Novo arhitektonsko oblikovanje se mora ubrano vezati s historičnim miljejem. Z lepo položenimi tlaki, z obzirno namestitvijo instalacijskih vodov, z izbranimi in pravilno razmeščenimi svetili ter končno z odstranitvijo kričavih reklamnih napisov in neustreznih izložbenih portalov bo vrnjen trgu poprejšnji lepotni poudarek in mu bodo dodane nove vrednote, ki so pogojene z novim življenjskim utripom.

4. *Obzidje.* Ni mesta, ki ne bi imelo ohranjenih sledov prvotnega obzidja in stolpov. Ko je odslužilo namenu, je brez varstva propadalo in se postopoma spreminjalo v razvalino. Kot zanimiv historični in arhitekturni element zahteva pri obravnavanju mesta obzidje s stolpi vso pozornost in ga je treba vključiti v novo kompozicijo nasadov.

5. *Arhitektura.* Arhitektura je najtesneje vezana na urbanistično zasnovano. V majhnem merilu povzema velika razmerja, lastna urbanističnim organizmom. V sklopu arhitekture moramo biti prav tako pozorni na vlogo posameznega dragocenega arhitekturnega spomenika kakor na ubrano kompozicijo skupine serijskih hiš, ki so se izrazile v zanimivi plastični grupaciji. Neobhodno je potrebno pristopiti k široko zasnovani asanaciji predvsem stanovanjskih predelov, pri čemer pa je sočasno treba odkriti prvotne, dragocene arhitekturne značilnosti. Pri novem arhitektonskem oblikovanju, pri dodajanju novih organizmov v vrzeli strnjene zazidave se mora arhitekt uveljaviti kreativno, ne da bi se pri tem suhotno naslanjal na eklektično oblikovanje s prevzemanjem prevladujočih historičnih stilnih oblik. Svoje delo bo opravil pošteno, če bo umetniško iskren, če bo upošteval merilo, plastiko okolja, do potankosti dognan detajl in brezhibno izvedbo. S tem pa smo že načeli posebna vprašanja, ki ne spadajo v okvir te razprave.

H koncu naj poudarim, da ne rešujemo poedinih nalog iztrgano iz celote, temveč rešimo vsaj v glavnih obrisih celoto in vanjo postavimo detajl. Le na ta način bomo pravilno obvarovali urbanistične spomeniške vrednote. Vedno znova se pojavlja niz problemov; obravnavani ima v sebi že kal naslednjega. Dovolj je bilo podanih misli, ki so bile porojene na konkretni tematiki naših mest v vsakdanji rabi, dovolj v razmišljanje vseh onih, ki jim je na srcu skrb za naše umetnostno izročilo. Velike in težke naloge, kakršne so tudi pravkar opisane, zahtevajo kolektivno sodelovanje in presegajo moči poedinca. Brez predhodno izvršene analize problemov, ki spadajo v področja raznih strok, pa je arhitekturno oblikovanje naših mest neizvedljivo.